

(10) **BENEDEK ZS.,¹ - RAJNAI CS.,² KOVÁCS J.³**

Kistermelői sertéstartás

Small Scale Pig farming

bendek.zsuzsanna@georgikon.hu

1Pannon Egyetem Georgikon Kar, tanszéki mérnök

2Pannon Egyetem Georgikon Kar, ny. egyetemi adjunktus

3Pannon Egyetem Georgikon Kar, professzor emeritusz

Összefoglalás

A hazai sertésenyésztés feltűnő visszaszorulása különösen nagy hatású a magyar nemzetgazdaságra, mivel Magyarországon a mezőgazdaság egyik legszámottevőbb ágazataként szolgálta a belső ellátást és a kivitel egyaránt. Korábban a vágósertések többsége a kisüzemekből került felvásárlásra, amellet, hogy a házi vágások során tekintélyes számú hizott sertés közvetlenül az önellátást is szolgálta. Sertést nem tartók körében is kedvelt önellátást biztosító módszer volt, és még napjainkban is gyakran előfordul, hogy a háztáji gazdaságból, tehát kistermelőtől szerezték, illetve szerzik be a szokásos házi vágásra a házisertést. A vágóállat felvásárló vállalkozások korábban jól szervezett szerződéses termeltetés keretében biztonságos áregyezés alapján problémamentesen vették át a vágósertéseket, és fizették ki a termelőket. Miután stabil árakra a termelők az utóbbi időben nem számíthattak, felhagytak a sertéstartással. A takarmány árak hektikus ingadozása csak tetézte az értékesítéskori bizonytalan bevételi és kiadási egyenleget. Főleg a kevés állatot tartók számolták fel állományukat.

Hogy rávilágítsunk, a visszaesés, létszámcsökkenés a kisüzemi termelésben milyen összefüggésekkel formálódott, egy közép-dunántúli vágóhid körzetében történt kistermelői sertésenyésztés alakulását (2004-2006) elemeztük. Egyben a statisztikai adatok értékelését is elvégeztük.

Megállapítható, hogy számos falusi, tanyasi udvarban a sertések tartására alkalmas férőhely adott. Munkaerő is rendelkezésre áll. A takarmány beszerzése, vagy saját termelésből való biztosítása megoldható. Bérbe adott föld után járó bérleti díj terményben is kérhető, beszerezhető, vagy a termeltetői szerződést kötő felvásárló a takarmányt a rögzített szerződési feltételek szerint biztosíthatja. Tehát a hazai sertéslétszám növelésének módját minden különösebb beruházás nélküli a kistermelői tartásban lehetne megtalálni. A szükséges állomány előteremtése, mind a szaporító anyag (koca), mind a hizósertés alapanyag a jelenleg működő nagyüzemekből kihelyezéssel megoldható.

Így az azt felvállaló kistermelő különösebb befektetések nélkül otthoni munkavégzése révén keresethez jut. Növekszik a gazda kiegészítő keresete, jövedelme. Ezáltal a falu népesség megtartó hatása is érvényre jut.

Természetesen ahhoz, hogy ez a módszer a jövőben mind hatékonyabb legyen a termelés szervezésnek horizontális és vertikális irányú integrációját jól kell működtetni.

Bevezetés

Magyarország sertéslétszáma egyre csökken. Sertéstartásunk nagy történelmi múltja ellenére 2004-re oda jutott, hogy élősertés nettó importőrök lettünk, és azóta azok is vagyunk. Ilyen korábban soha nem fordult elő. 2012 közepére a sertéslétszám a II. világháború idején tapasztalt szintre esett vissza. Nem túlzás hazánk vonatkozásában sertéstörténeti mélypontról beszélni. Sok negatív tényező együttes eredőjeként az utóbbi évtized során a sertéstartás jövedelmezősége bizonytalanná, kiszámíthatatlanná vált, ezért sokan hagytak fel a sertéstartással. A kistermelői sertéstartás csökkenése mutatkozik a legsúlyosabbnak, holott a kistermelés számottevő árualapot képes előállítani, valamint nem mellékesen a vidék megtartó erejét is fokozza. Mindezek következtében ma már a kormányzat stratégiaileg kiemelt fontosságú területként kezeli a sertéstartást, ezzel együtt a sertéslétszám mielőbbi emelését tűzte ki célul.

LIV.

GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

A cél eléréséhez szükséges eszközök helyes megválasztásához azonban elengedhetetlenül szükséges a probléma alapos ismerete. Tanulmányunkkal ehhez szeretnénk hozzájárulni.

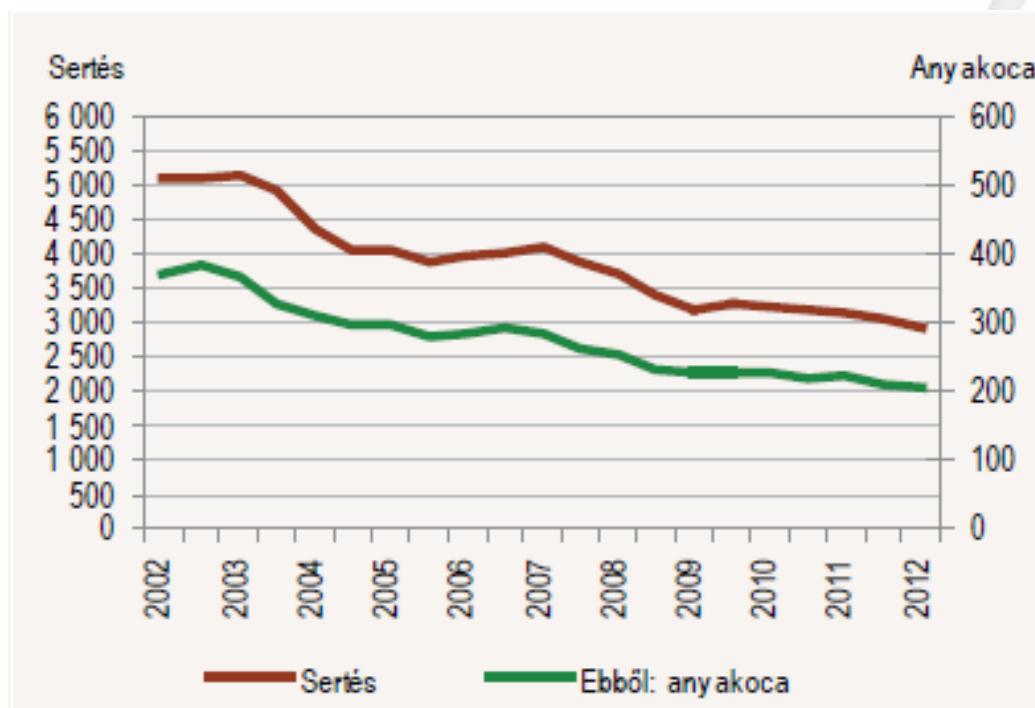
Anyag és módszer

Vizsgálatunk során a hazai országos statisztikai adatbázisok (KSH, AKI) elemzésének segítségével igyekeztünk minél teljesebb képet kapni a sertés ágazat alakulásáról, ezen belül is a kistermelői sertéstartás helyzetéről.

A kistermelői sertéstartással kapcsolatos részletes vizsgálódásunkat egy adott dunántúli vágóhíd körzetében végeztük 2004 és 2006 között. A munka során ezen hazai húsipari vállalat beszállítói köréből adatokat gyűjtöttünk annak érdekében, hogy meghatározzuk egy adott régióban meglévő kistermelői sertéstartás jellemzőit. Kérdőíves módszerrel információkat szereztünk 63 kistermelőtől termelői kapacitásukra, takarmányozási szokásaikra, foglalkoztatási jellemzőikre, állategészségügyi ellátás és szaktanácsadás igénybevételére, valamint értékesítési szokásaikra vonatkozóan. Továbbá felmértük, hogy a gazdák milyen központi intézkedéseket tartanak szükségesnek a sertéstartás fejlesztése érdekében.

Eredmények és értékelés

A sertéságazat legfrissebb statisztikai adatainak elemzése során kiderül, hogy az ország teljes sertéslétszáma és anyakoca létszáma is drasztikusan csökkent (1. ábra).

Forrás: KSH

1. ábra: A sertés és anyakoca állomány júniusi alakulása

2012 júniusára oda süllyedtünk, hogy az ország kocalétszáma alig haladta meg a 200 ezer egyed (205.000 db anyakoca), a teljes sertéslétszám pedig a 3 milliós lélektani határ alá zuhant (2.913.000 db sertés). Mindeközben a külkereskedelmi mérlegünk sertés élőállat vonatkozásában, 2010-ben például már 71.795 tonnával billent a behozatal irányába (forrás: KSH, AKI).

LIV. GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

Az országos adatbázisból született statisztikai mutatók elemzése során (1. táblázat) kitűnik, hogy 1950-től a sertések jelentős hányadát kisgazdaságokból értékesítették.

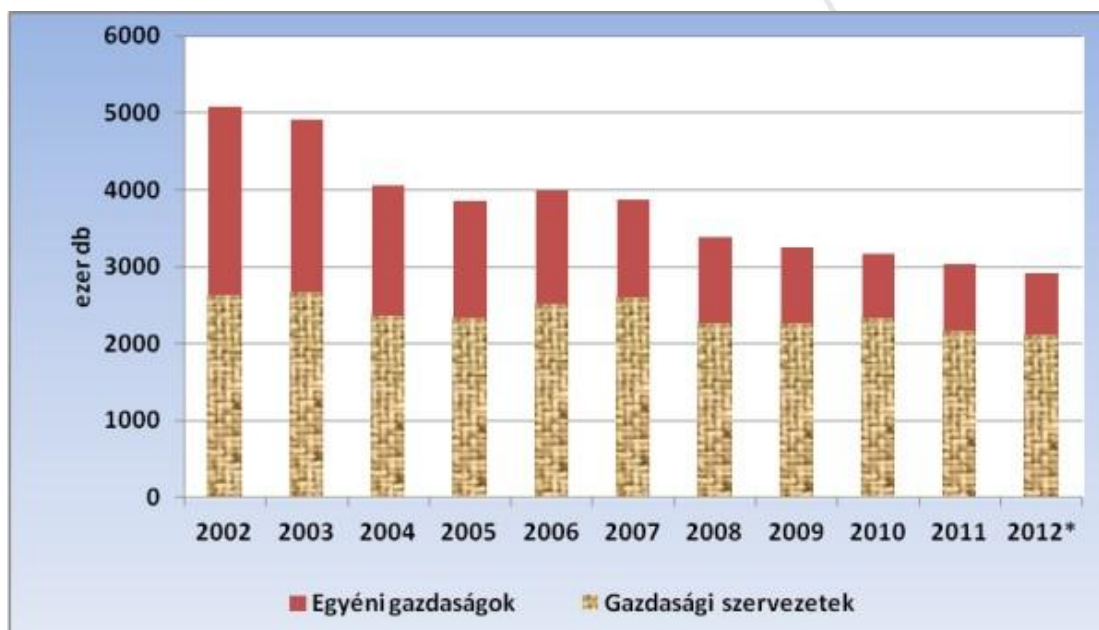
1. táblázat: Sertésállomány létszámadatai gazdasági tulajdonformák szerint

1000 db

Időpont	Állami gazdaságok	Mezőgazdasági		Egyéb gazdaságok	Összesen db
		Tsz-ek			
		Közös gazdaságaiban	Háztáji		
1950	106,7	46,4		5388,6	5541,7
1960	564,2	605,9	2143,9	2041,7	5355,7
1965	824,7	2017,5	2594,0	1526,5	6962,7
1970	856,4	1553,6	2155,5	1404,5	5970,0
1975	1296,0	2136,0	2355,0	2098,0	7885,0
1980	1561,0	2124,0	2124,0	2369,0	8330,0
	Vállalatok és gazdasági társaságok	Szövetkezetek	Kistermelés* Egyéni gazdák**		
1985	1798	2512	3970**		8280
1990	1822	2428	3750*		8000
1995	1281	1094	2657**		5032
2000	2483		2351		4834
2003	2658		2255		4913
2009*	2187		994		3164
2010*	2231		977		3208
2011*	2212		930		3142
2012 *	2110		803		2913

KSH adatok (a * jelölt évszám mellett júniusi adatok szerepelnek)

A nagyüzemek számára nyújtott tetemes állami támogatások ellenére a kollektivista tervgazdálkodás idején is a kistermelés állította elő a vágósertéseknek több mint felét. Ez az 50-50%-os sertésállomány megoszlás jellemző maradt a rendszerváltást követően is, egészen 2002-ig, ettől kezdve a kisgazdaságok sertéstartásban vállalt szerepe folyamatosan csökkent. Az utóbbi tíz évben a sertésállomány szektorális megoszlásában történt változásokat szemlélteti a 2. ábra.

Forrás: MOSZ sertéspiaci tendenciák, KSH (*júniusi adat)

2. ábra: A sertésállomány szektorális megoszlása

Világosan látszik, hogy az egyensúly felbomlott, jelenleg a sertésállomány 72,4%-át gazdasági szervezetek tartják, az egyéni gazdaságoknál ma már csupán 803 ezer darab sertés található. A gazdasági társaságok sertéslétszáma csak kisebb mértékben csökkent az elmúlt évtizedben, sőt 2010-re és 2012-re a megelőző évhez képest még emelkedett is. A KSH 2012-es kimutatásai szerint 2012 június 1-én a sertést tartó gazdasági szervezetek száma 6, az egyéni gazdaságoké pedig 12 százalékkal mérséklődött az előző évihez képest. Ugyanakkor az egy gazdára jutó sertéslétszám 2011-hez képest a gazdasági szervezeteknél nőtt, és meghaladta a 4500-at (koncentrálódás), míg az egyéni gazdaságoknál a mutatószám értéke nem változott, alig haladta meg az 5 darabot.

Kérdőíves felmérésünk szerint az információt szolgáltató 63 kisüzemben a sertés férőhelyek száma átlagosan 87,78. Szélső értékek e tekintetben 20 és 300 férőhely. A kisüzemi sertéstartás elhelyezési viszonyai igen változatosak lehetnek. A hagyományos sertésóladtól a hidason át a nagyüzemekből szerzett berendezésekig számos változat megtalálható, ezek különösebb beruházás nélkül rendelkezésre állnak. A kisüzemekben a hízó alapanyag 97,47 %-ban saját szaporítással került előállításra.

Változatosság jellemzi a takarmányozást is. Figyelmet érdemel, hogy az abrak takarmány-ételes mellett a vizsgált kisüzemek 70 %-ában kiegészítő takarmányokat (melléktermékeket) is etetnek. Kiemelendő, hogy az etetett szemes abrak a kistermelők 76,2%-nál saját termesztésből származott. A takarmány 15,9 %-ban az adott üzemben került összeállításra és bekeverésre. A kistermelő sertéstartók egy része (44,4 %) a vizsgált körön belül használt premixet, annak ellenére, hogy ennek árát túlzottan magasnak tartotta. Készen vásárolt keveréktakarmányt csupán 2 termelő etetett (3,2%).

Megvizsgáltuk a munkaerő-gazdálkodást is az adatot szolgáltató kisüzemekben. Elsősorban saját munkaerőt hasznosítanak (93,7 %). Besegítő családtagok közreműködését 34,92 %-ban veszik igénybe a gazdák. A napi munkaerő-szükséglet átlagosan 4,15 órát tett ki. Családtagi segítség ideje értékelésünk szerint 2,31 óra átlagban. Két üzemben dolgozott alkalmazott 8 órás munkaidőben.

Az állategészségügyi rendszeres felügyelet csupán a kutatás körébe vont kisüzemek 3,2 %-ában érvényesült. Nagyobb hányadban (90,5 %) inkább az eseti kezelésekre szorítottak a termelők, éppen a

költségek mérséklése érdekében. Szaktanácsot esetleg a termelők 36,5 %-a igényelt. 63,5 % nem tartott igényt szaktanácsadásra, rendszeres szaktanácsadás egyetlen esetben sem fordult elő.

Ami a kistermelői körből kikerülő vágóállatok értékesítését illeti, ugyancsak változatos képet kaptunk. Vajmi kevés szervezetség érvényesül e területen. A termelők 46,03 %-ának nincsen semmiféle szerződéses kapcsolata a felvásárlókkal. 36,51 %-ban vágóhíddal kötött szerződés szerint folyt a vágóállat értékesítés, míg 17,46 %-ban felvásároló kereskedőkkel álltak kapcsolatban vizsgált üzemeink gazdái. Feltűnő, hogy a szerződéses kapcsolat fennállása esetén is ritka a kötbér, mint fegyelmző kritérium kikötése, ezt csak 14,28 %-ban találtunk a kérdőívre adott válaszok között. Az értékesítés ütemezését vizsgálva azt látjuk, hogy a termelők 52,4 %-a évente többször, 23,8 %-a folyamatosan, míg ugyanennyi egyszeri leadással értékesíti hízósertéseit. Nem ritka az az eset, hogy egy-egy kistermelőtől hentesek közvetlenül vásárolják meg az elkészült hízósertéseket anélkül, hogy ezt különleges szerződési formában rögzítenék. Érdekes adatként jelezhető, hogy a házi vágásra a kisüzemi sertéstartók 84,12 % vállalkozott, csak eladásra 9,52 % tartotta a sertéseit. Az összes előállított sertésnek 5,12 %-át vágták le és dolgozták fel házi körülmények között.

A kistermelők körében 2000-2004. közötti időszakban a hizlaloí kedv, a hizlalt állatlétszámok alakulása szerint 2002-ig növekedett (84,8 db-ról 96,5 db-ra átlagosan), majd 2004-re 71,1 db-ra esett. Ezek az adatok tükrözik az országos tendenciákat, így a vizsgálatunk eredményei szélesebb körre vonatkozóan is eligazítást adhatnak.

A vizsgált megye kisüzemeiben előállított vágósertések 30 %-át 2000-ben a körzet vágóhídja vásárolta fel. Szembeötlő, hogy a szóban forgó vágóhíd távolabbi vidékekről kistermelői körből csupán 0,4%, 2,02%, 4,04 % hízott sertést vásárolt fel. Ennek oka a szállítás megszervezésének nehézségeiben és annak magas költségeiben keresendő.

A sertéstartás fejlesztése érdekében szükségesnek ítélt intézkedésekre vonatkozó kérdésekre adott válaszokban a kistermelők azt kifogásolták legfőképpen, hogy szerződéses kapcsolat esetén sem történik meg a felvásárlókkal az árak szerződés-kötés-kori rögzítése, kevés kivételtől eltekintve. Ennek ellenére a szerződéses termeltetés megerősítését a legtöbb válaszadó sürgette, elengedhetetlen feltételként jelölte meg.

Következtetések, javaslatok

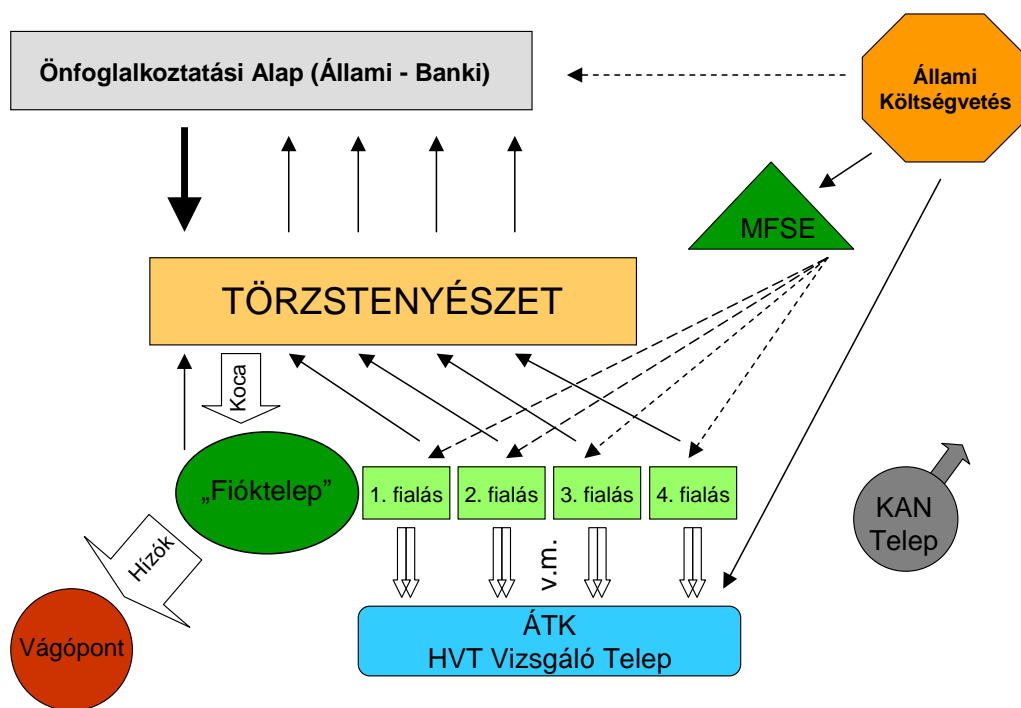
A statisztikai adatok történeti áttekintése rávilágít arra, hogy Magyarországon – függetlenül a politikai berendezkedéstől - akkor volt kedvező a sertéslétszám alakulása, amikor a nagyüzemek és a kistermelők aránya kiegyensúlyozottan 50-50% körül mozgott. A tendenciákat elemezve megállapítható, hogy a gazdasági szervezetekben megfigyelhető koncentráció az egyéni gazdaságok egyidejű visszaszorulása mellett nem tudta megállítani a sertéslétszám csökkenését, ellenkezőleg. Az elmúlt 10 évben több mint 2 millió darabbal csökkent az állomány nagysága, a jelenlegi sertéslétszám a II. világháború óta – közel 70 éve - a legalacsonyabb. Pedig a külkereskedelmi mérleg adatai is (71.795 tonnás élőállat behozatal) azt támasztják alá, hogy ilyen mértékű létszám csökkenés a belföldi kereslet alapján nem indokolt. Ez az import mennyiség 112kg-os átlag vágósúllyal számolva 641 ezer db hízósertés behozatalát jelenti, ezt az igényt pedig érdemesebb lenne a hazai állományból kielégíteni. Véleményünk szerint elsősorban az egyéni gazdaságok, kisüzemek sertéstartásának kellene új lendületet adni, hiszen a gyors cselekvés és költségtakarékosság jegyében olyan megoldásra van szükség, ami nem igényel kezdeti nagy beruházást, hanem minimális indítási költséggel önfenntartóvá tehető. Vizsgálataink, kérdőíves felmérésünk eredményei szerint a sertés férőhelyek a kisüzemi szektorban különösebb beruházási igény nélkül rendelkezésre állnak. A hízóalapanyagot a kisgazdálkodók előszeretettel biztosítják saját előállításból. Segíteni kell őket abban, hogy olyan magyar genetikájú, nagy szaporaságú tenyészállatokra alapozzák ezt a tevékenységet (magyar nagyfehér, magyar lapály), amelyek alkalmasak a háztáji tartásra szervezeti

szilárdságuk, szerényebb takarmányozási és technológiai igényük folytán, mindamelllett kiváló és állandó minőségű vágóalapot biztosítanak elsősorban az érettebb húst igénylő szárazáru gyártás prémium termékeihez. A kisüzemi gazdálkodás ezzel képes lenne egy piaci rést kitölteni. Nem a nagyüzemi sertéstartás termékeitől hódítana el piacot, hanem azt harmonikusan kiegészítve szerepelne a sertéshús termékek palettáján. A nagyüzemi vágósertés előállítás egyre nagyobb mértékben külföldi genetikai alapokra támaszkodik. A külföldi hibridek súlygyarapodása, fajlagos takarmány felhasználása, és a jelenleg diktált vágóérték szerinti (színhús %) vágási minősülése kiváló. Ennek következtében akár 150 életnap alatt 100kg körüli élőtömegű, méltán brojler hízonak nevezhető vágásérett sertés állítható elő. Igaz, ezeknek a paramétereknek az eléréséhez - a sertések érzékenysége, környezettel szemben támasztott igényei miatt - a jelenleg rendelkezésre álló átlag magyar technológiai háttér nem megfelelő. Az ún. "brojler hízókból" készült hústermékek a manapság divatos zsírszegény húsokat preferáló fogyasztói szemnek tökehúsként látványosak, gyorsan pácolt, töltelék árak gyártására állományjavítókkal kitűnően alkalmasak. Egyre nagyobb igény mutatkozik azonban - és nem csak a vidéki lakosság körében - a hagyományos módszerekkel tartósított, hosszabb érlelésű, magyar ízlésvilágot tükröző sertéshús termékekre. Ilyen termékek előállítására a „brojler hízók” magas víztartalmú, nem kellően érett húsa nem alkalmas. Kisüzemi viszonyok között a már említett magyar genetikai alapokon a kevésbé hajtattott neveléssel előállított sertések szolgáltathatnak ezekhez a termékekhez kiváló alapanyagot. A kisüzemek takarmányozási gyakorlatát a saját termelésű alapanyagok használata mellett rugalmasabbá teszi, hogy könnyebben tudnak kis mennyiségben hozzáférhető, ráadásul olcsóbb, de takarmányozási szempontból értékes melléktermékeket (pl. tökmagpogácsa, zöld-, gumós takarmányok) beiktatni etetéstechológiájukba. A kisüzemi sertéstartás fellendítése segítené a vidéki családok önellátását, hiszen felméréseink is igazolták, hogy háztájiban nagy arányban saját vágásra is termeltek (a gazdálkodók 84,12 %-a), de ez negatívan nem befolyásolta az értékesítés volumenét, hiszen az előállított vágósertések töredékét érintette (5,12 %). A kisüzemi, háztáji gazdálkodás az önellátáson túl az önfenntartást, önfoglalkoztatást is szolgálná, hiszen a falvakban a meglévő sertéstartásra alkalmas elhelyezési lehetőségek mellett a munkaerő is potenciálisan rendelkezésre áll. Felmérésünk szerint a háztájiban történő sertéstartás rész-munkaidőben is elvégezhető, állománymérettől függően családtag segítségével. A rendszeres állategészségügyi felügyelet érdekében is, hogy az élelmiszerláncra vonatkozó előírásoknak megfelelő ellenőrizhetőség és minőség biztosítható legyen, hálózati rendszerben érdemes újra szervezni a kisüzemi, háztáji sertéstartást. Továbbá, a hálózati rendszer szerződéses kapcsolatok révén hatékonyan szolgálná a vágóállat értékesítés biztonságát. Vizsgálataink szerint a kistermelői körből a sertések vágását és feldolgozását kisebb körzeteken belül érdemes megvalósítani a nagyobb szállítási távolságok elkerülésével. Ennek megoldását szolgálhatja vágópontok létesítése 40 km-es körzetekkel, amelyek hatókörében termelői piacok, közétkeztetési ellátás, éttermek, szállodák közvetlen ellátása, vagy „vendégasztal” keretében történő direkt értékesítés biztos keresletet elégíthet ki. Színvonalas húsfeldolgozókkal kombinálva hozzáadott érték növelésével prémium háztáji termékek előállítása válna lehetővé helyi közösségek összefogásával.

Az általunk megtervezett és javasolt hálózat a PANNON HÁZTÁJI SERTÉS PROGRAM. Ennek keretein belül kedvezményesen juthatnak nagy értékű, magyar genetikájú tenyészállatokhoz a kisüzemi gazdálkodók („kocalízng”). Az ellenőrzött genetikai; a gazdák folyamatos szakmai segítése (szaktanácsadás): tartási, takarmányozási, szaporítási, értékesítési vonalon; a törzstenyészet szintű állategészségügyi státusz fenntartásának segítése és ellenőrzése a hálózaton belül, mind-mind a termelés biztonságát, az állandóan kiváló minőségű sertéshús termékek piacra jutását, az ágazat jövedelmezőségét szolgálná. A Pannon Háztáji Sertés Program sematikus rajzát a 3. ábrán szemléltetjük.

LIV. GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

3. ábra: A PHSP sematikus ábrája

Programunk állattenyésztési, tartási, feldolgozási, kereskedelmi, termékfejlesztési hálózat formájában valósulna meg háztáji gazdálkodók (őstermelők, egyéni vállalkozók, családi gazdaságok) bevonásával, a Kormány által meghirdetett, a sertéságazat helyzetét javító stratégiai intézkedésekkel összhangban.

Felhasznált Irodalom

AKI adatbázis, *AKI Budapest*, 2010-2012

BOGNÁR A.: (2009) „Féllábú magyar agrármodell”, avagy hová tűnt a háztáji?, *OTDK-dolgozat*.

KOVÁCS J., RAJNAI CS.: (2005) A vidékfejlesztést szolgáló kistermelői állattenyésztés (sertés) lehetőségeinek feltárása, *XLVII. Georgikon Napok*.

KSH adatbázis, *KSH Budapest*, 1998-2012

MOSZ Sertésenyésztők Országos Választmánya 2012. augusztus 7-ei üléséhez kapcsolódó háttér-információk <http://www.mosz.agrar.hu>, 2012. augusztus 07. 12:47